Cercetări Istorice (serie nouă), XXXII, IAŞI, 2013, p. 211-248

REFORMELE LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT, ÎNCEPUT AL MODERNIZĂRII ADMINISTRATIVE ÎN MOLDOVA.
UN STUDIU DE CAZ: ŢINUTUL BACĂU

Maria BERCEANU[1]

Cu toate greutăţile semnalate în secolul al XVIII-lea, Moldova nu a rămas în afara zonei în care s-au produs transformări ce anunţau modernizarea efectivă şi prăbuşirea inerentă a lumii feudale. În acest context se înscriu, ca un moment de referinţă în istoria zbuciumată a acestei epoci, reformele lui Constantin Mavrocordat[2]. Măsurile luate de acest principe cu o educaţie aleasă, care a fost iniţiat de copil în treburile publice, reprezintă bazele administraţiei moderne de mai târziu. Prin asemănarea lor în cele două Principate, aceste reforme anunţă Regulamentul Organic de mai târziu.

Iniţierea acestor reforme a fost determinată de contextul intern şi extern în care se aflau Principatele Române în general, Moldova în special, spre jumătatea secolului al XVIII-lea. Informaţiile interne, ca şi descrierile unor călători străini din „secolul luminilor" evidenţiază dezastrele produse de invaziile turco-tătare, polone ori căzăceşti, cu grave consecinţe pentru locuitorii ţării, la care se adaugă calamităţile naturale ori „asupreala peste

[1] Colegiul Naţional „Gheorghe Vrănceanu", Bacău.

[2] Pentru detalii, a se vedea N. Bălcescu, *Românii şi fanarioţii*, în *Opere*, I, *Scrieri istorice, politice şi economice 1844-1847*, vol. editat de G. Zane şi E. G. Zane, Bucureşti, 1974; N. Djuvara, *Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, traducere de M. Carpov, Bucureşti, 1995, p. 32; P. Eliade, *Influenţa franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societăţii româneşti în vremea domniilor fanariote*, traducere de A. Dumitraşcu, ediţia a III-a integrală şi revăzută, Bucureşti, 2006; Gh. I. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat 1746-1946*, Extras din *AARMSI*, III, 1947, XXIX, p. 391-461; N. Grigoraş, *Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat,* în *CercIst*, S. N., VII, 1976, p. 123-164.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

putință a locuitorilor" care nu mai puteau îndura „giulgiul cel greu al dajdiilor vistieriei"[3]. În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea s-au produs acțiuni de pradă pustiitoare de la Nistru până în zona subcarpatică, care au avut consecințe dintre cele mai grave pentru locuitori. Erau prădate ori arse recoltele iar dintre animale, oamenii reuşeau să salveze doar o mică parte care puteau fi duse cu repeziciune în păduri[4].

În vreme de pace, locuitorii Moldovei trebuiau să contribuie la găzduirea solilor turci sau a altor demnitari străini aflați în drum spre Constantinopol, punându-le la dispoziție cai de olac, căruțe pentru transportul bagajelor ori alimentelor. Un număr mare de turci rămâneau în țară timp de mai multe luni „construindu-şi colibe pe văi", iar în locurile în care se aşezau „nu rămânea nime, nice cu bou, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fânețe, nice cu pâne, că călca țarinile cu caii săi, lăsase slobozi, neînduplecați"[5]. La fel de păguboasă era şi „iernarea tătarilor", despre care cronicarul Ion Neculce scria că erau „lupi apucători de pradă, robescu, bat şi căznescu pe creştini"[6]. Făceau mare risipă de hrană deoarece „mînca tot carne de vacă şi de oi, de nu pute să-i biruiască cu hrana, pe dânşii şi pe caii lor"[7]. În 1709, Nicolae Mavrocordat, pentru că nu a putut da unui număr de 3.000 „poloni şi lipcani" o sumă de bani sau „1.000 de vaci" pentru hrană, aceştia au rămas vara şi toamna în Moldova, aducând mari pagube locuitorilor[8].

Consecințe la fel de grave pentru țară au avut şi diferitele calamități. Uneori, ca în 1724, „fost-au secetă mare, pânele proaste, moarte în dobitoace,

[3] D. Ciurea, *Evoluția aşezărilor şi a populației rurale din Moldova în secolele XVII-XVIII*, în *AIIAI*, XIV, 1977, p. 141; autorul arată că în sec. al XVII-lea anii de secetă şi foamete au fost numeroşi de la un capăt la altul; față de doar 6 ani normali, autorul identifică 25 ani de secetă şi foamete şi alți 5 ani de epidemii de ciumă.

[4] *Cronica anonimă a Moldovei, 1661-1729, Pseudo-Amiras*, studiu şi ediție critică de D. Simonescu, Bucureşti, 1975, p. 56.

[5] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 şi de la 1709 la 1711*, în *Opere*, I, ediție întocmită de C. A. Stoide şi I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu,Iaşi, 1976, p. 297.

[6] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei,* ediția I. Iordan, Bucureşti, 1975, p. 53.

[7] *Ibidem*.

[8] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, text grecesc însoțit de traducerea românească cu prefață, introducere, glosar şi indice de N. Camariano şi A. Camariano, Bucureşti, 1965, p. 100.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

stupi în scădere"[9]. După această cumplită secetă, toamna au venit „ploi grele [...] şi au înecatu multi dobitoace şi oameni [...] turme de oi şi casele cu totul a bieților oameni le-au înecatu cu tot ce au avutu"[10]. În timpul războiului ruso-turc din 1711, a fost secetă şi o invazie de lăcuste „câtu nici iarbă pre câmpu, nici frunză pe păduri nu era"[11]. În iarna 1738-1739, după cum scrie Ion Neculce, „a dat boala în vite şi în oi vărsatu, de se potopise cu totul"[12].

O uşoară revenire a avut loc în timpul scurtei domnii a lui Nicolae Mavrocordat, dar, chiar acest domn compara la 1711 Moldova cu o „corabie putrezită", devastată de tătari, poloni, suedezi şi lăcuste[13]. Evenimentele din anii 1716-1717 şi anume invazia austriacă şi măsurile represive ale lui Mihai Racoviță, care a cerut intervenția tătarilor, au determinat foametea din anii 1717-1718. Zona situată la vest de Siret a fost devastată şi populația dusă în captivitate „...când au prădat şi au robit" tătarii inclusiv *ținutul Bacăului*. Iar „catanile", de frica tătarilor, au lăsat mănăstirea Neamțului „plină de bucate" şi s-au dus la Mănăstirea Caşinului, unde erau şi alte catane[14].

Sistemul de exploatare fiscală impus de Imperiul Otoman a determinat creşterea obligațiilor Principatelor: haraci, mucarer, zaherea, plus alte taxe suplimentare. Toate acestea au fost resimțite în primul rând de țărănime, care, pentru a supraviețui, a căutat diferite soluții. Plecarea clandestină din sate („risipirea satelor") a vecinilor, răzeşilor, chiar a slujbaşilor şi curtenilor a luat proporții deosebite, iar cei rămaşi trebuiau să plătească şi dările fugarilor. Astfel, în secolul al XVIII-lea se constată o importantă depopulare a țării, „lipsită de oameni", dar şi „silişti pustii de multă vreme", cum se arată şi în *catastiful mănăstiresc* din 1742[15]. Readucerea celor plecați era o problemă

[9] Neculai Muste, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia lui Istrate Dabija până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță (1662-1729)*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei şi Valahiei*, ediția a II-a, tom III, Bucureşti, 1874, p. 69-70.

[10] *Ibidem*.

[11] *Ibidem*, p. 48.

[12] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 33.

[13] D. Ciurea, *op. cit.*, p. 146.

[14] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 665.

[15] D. Ciurea, *op. cit.*, p. 148.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

dificilă, uneori imposibil de realizat, chiar dacă li se ofereau unele avantaje: scutirea temporară de dări, apoi 10 lei de „omul căsaş” în patru sferturi[16].

Această situație o întâlnim şi în *ținutul Bacău*, unde un număr de vecini din Valea Seacă, moşia lui Ciaur postelnic, vroia să se facă „şavgăi la Ocnă”, dar domnul Antioh Cantemir le-a reconfirmat statutul de vecini, „pentru că erau fii de vecini”[17]. Fenomenul „pribegirii satelor” se va perpetua şi în timpul lui Constantin Mavrocordat, care a desființat practica solidarității satului la plata dărilor. De exemplu, la 13 martie 1742, domnul trimite „carte” către *zlotaşii din ținutul Bacău*„să cerceteze jalba oamenilor din Faraoani, pentru cei morți, fugiți din sat şi cu peceți pierdute”, şi „să aibă pace satul de banii lor şi la tablă să nu-i pue”[18].

Atenția domnului reformator a fost îndreptată în special spre domeniul financiar-fiscal. Faptul se datorează mai multor factori, între care: sărăcirea populației şi diminuarea comerțului ca urmare a războiului din 1735-1739, obligațiile fiscale tot mai mari față de Poartă, colectarea sumelor necesare pentru acoperirea cheltuielilor domniei, dar şi în folosul personal al domnului, ca şi goana după câştig a boierimii. Or, redresarea situației contribuabililor, refacerea economiei, prevenirea şi combaterea corupției, ca şi stabilitatea vieții interne, nu se puteau realiza fără o reformă a administrației şi justiției.

Solicitat de aceste nevoi interne, Constantin Mavrocordat, „deliberat sau nu, având sau nu o concepție bine definită, de ansamblu”, prin măsurile luate, a introdus „norme ale vieții moderne [...], pe care societatea românească le resimțea acut”[19]. Elaborarea acestor măsuri nu ar fi fost posibilă în afara calităților personale ale celui care le-a inițiat: inteligent, educat, cu o concepție coerentă de guvernare, autoritar, cu un larg orizont de informare. La curent cu ideile şi „spiritul veacului” luminat în care trăia şi

[16] *Uricariul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, sub redacția lui Th. Codrescu, vol. I, Tipografia „Buciumul român”, Iaşi, 1852, p. 193 (în continuare se va cita *Uricariul*).

[17] Arh. St. Iaşi, d. 460, f. 24 cf. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 143-144.

[18] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediție cu introducere, note, indici şi glosar alcătuită de C. Istrati, vol. III, Iaşi, 2008, doc. 2311, p. 241.

[19] Gh. Platon, Al.-Fl. Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială şi politică (Date statistice şi observații politice)*, Bucureşti, 1995, p. 78.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

domnea, acest domn şi-a dat seama că numai un sistem de reforme care să satisfacă boierimea, principala susţinătoare a domniei, alături de o uşurare şi o repartiţie mai echitabilă a obligaţiilor fiscale vor putea redresa situaţia precară în care se găseau cele două Principate Române[20]. De asemenea, se urmărea realizarea unui control eficient al întregii vieţi publice. Dar, o raţionalizare a serviciilor publice însemna, pe lângă intenţia de centralizare, şi o modernizare a administraţiei ţării. În acest sens, domnul reformator s-a inspirat atât din practicile unor predecesori, cât şi din metodele administrative folosite de austrieci în Oltenia, în perioada 1718-1739.

Debutul reformelor a fost reprezentat de promulgarea *Marelui hrisov* din 7 februarie 1741, în strânsă legătură cu războiul ruso-austro-turc din 1735-1739 şi de revenirea Olteniei în componenţa Ţării Româneşti. Consecinţele acestui război – distrugeri de bunuri, pierderi umane, deplasări ale populaţiei – impuneau luarea unor măsuri de reunificare a instituţiilor, de reorganizare în domeniul fiscal, agrar, administrativ, juridic.

Adrian Macovei atrage atenţia asupra succesiunii reformelor lui Constantin Mavrocordat. Nu întâmplător – arată istoricul –, desfiinţarea rumâniei în Ţara Românească şi a veciniei în Moldova, a fost ultima în programul iniţiat de domn. Rostul reformei administraţiei de stat în care se include şi cea judecătorească, urmată apoi de cea fiscală, a constat în „crearea climatului şi în acelaşi timp a cadrului necesar atacării laturii sociale a problemei ţărăneşti”[21]. Domnul avea intenţia de a eradica abuzurile dregătorilor, de a introduce o ierarhie administrativă stabilă şi de a înlătura suprapunerea de atribuţii în acest domeniu, de a uniformiza obligaţiile fiscale şi de a crea un sistem eficient de percepere a acestora.

„Aşezământul”, aprobat la 7 februarie 1741, a fost publicat sub titlul de „Constituţie” în periodicul francez *Mecure de France,* în iulie 1742. În acest mod, domnul urmărea să dea un larg ecou măsurilor sale care se încadrau practicilor „despoţilor luminaţi”[22]. Sub influenţa ideilor iluministe,

[20] A. Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 şi 1862*, partea I, în *AIIAI*, XIX, 1982, p. 361.

[21] *Ibidem*, p. 362.

[22] *Istoria Românilor*, vol. IV, coordonator acad. Şt. Ştefănescu, Bucureşti, 2001, p. 503; se poate considera, în termenii actuali, că domnul a întreprins o reuşită acţiune de

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

în special a celor care promovau rolul monarhului luminat în modernizarea societății, domnii fanarioți au introdus în administrația publică din Țările Române un centralism nemaiîntâlnit până atunci în istoria statelor medievale româneşti. Acesta s-a concretizat prin supradimensionarea aparatului administrativ al statului, dar şi prin încercarea de a da o organizare mai bună acestuia față de trecut, care, în final, să asigure o funcționare mult mai eficientă a statului[23]. Motivele acestor îmbunătățiri nu urmăreau interesele locuitorilor de rând, ci mai ales nevoia domnilor fanarioți de a exploata cât mai eficient economia şi resursele celor două țări, pentru a putea face față cererilor crescânde ale otomanilor şi a-şi păstra astfel tronul. Spectrul larg al atribuțiilor pe care le-au primit administratorii locali în această perioadă, profilul acestor atribuții şi eficiența cu care aparatul administrativ le-a dus la îndeplinire, se pot constitui în cei dintâi germeni ai modernizării administrației publice româneşti[24].

Reforma administrativ-judecătorească implementată de Constantin Mavrocordat a căutat să reorganizeze aparatul administrativ astfel încât să îi îmbunătățească eficiența şi să îi reducă apetența pentru abuzuri. Cea mai mare sursă de disfuncții şi abuzuri era suprapunerea la nivel local a competențelor judecătoreşti. La originea acestei probleme s-au aflat domnii epocii anterioare, care atribuiseră aceste competențe mai multor categorii de dregători teritoriali, dar şi unor categorii de dregători centrali. Pentru a elimina această problemă, Mavrocordat a luat măsura eliminării tuturor atribuțiilor judecătoreşti avute de dregătorii teritoriali, stabilind că sarcina împărțirii dreptății la nivelul administrației locale revine, în mod exclusiv, nou înființatei instituții a ispravnicului. Singurele instanțe judecătoreşti acceptate să mai funcționeze în paralel cu cele ale ispravnicilor urmau să rămână cele ale marilor dregători aflați în funcție.

„imagine”, prezentându-se opiniei publice internaționale ca un cârmuitor luminat, călăuzit de grija față de supuşii săi.

[23] M. Guțan, *Istoria administrației publice româneşti*, ediția a 2-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 2006, p. 95-96. A se vedea şi *Istoria dreptului românesc*, coordonator I. Ceterchi, vol. II, partea I, Bucureşti, 1984, p. 167-357; I. Stanomir, *Naşterea constituției. Limbaj şi drept în Principate până la 1866*, Bucureşti, 2004.

[24] M. Guțan, *op. cit.*, p. 96.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

Reforma nu s-a oprit însă aici. Domnitorul a căutat să introducă câteva *mecanisme de control* al activității ispravnicilor, precum şi o nouă modalitate de plată a acestora, care să elimine vechile surse de venit, creatoare şi ele de nereguli şi abuzuri. Pentru a putea verifica activitatea ispravnicilor, domnitorul a introdus o reglementare prin intermediul căreia stabilea ca obligatorie existența unei *cancelarii isprăvniceşti*[25] şi a unei *condici* în care să fie înregistrate activitățile desfăşurate de ispravnici. Ulterior, numărul acestor condici a crescut, pe măsură ce ele s-au specializat. Au apărut astfel trei condici: una pentru înregistrarea proceselor judecate, una pentru problemele administrative şi una pentru corespondența cu administrația centrală. Eficiența practică a controlului asupra activității administrației locale a rămas totuşi una scăzută, în primul rând pentru că administrația centrală nu ținea o evidență a ordinelor trimise în teritoriu, iar în al doilea rând, pentru că, destul de frecvent, ispravnicii care ieşeau din funcție obişnuiau să falsifice şi chiar să distrugă condicile pentru a-şi ascunde abuzurile săvârşite.

În completarea celorlalte reglementări menite să reformeze administrația, Constantin Mavrocordat a introdus o altă măsură rațională, destinată mai ales reducerii abuzurilor: *salarizarea* tuturor categoriilor de dregători. Se urmărea în acest fel transformarea dregătorilor din slujbaşi domneşti în funcționari ai statului, prin renunțarea la ceea ce însemnaseră până atunci „havaieturile” (veniturile din slujbă, venituri furnizate în special din vânzarea slujbelor aflate în subordine şi din încasarea de plocoane de la subalterni). Formula de salarizare a ispravnicilor care venea să înlocuiască havaieturile a fost aceea a încasării unor procente adiționale, numite *răsuri*, pe care urmau să le perceapă de la locuitorii țării odată cu încasarea birului. Din păcate, măsura lui Mavrocordat a eşuat imediat după plecarea acestuia de pe tron, măsura desființării havaieturilor fiind ulterior abandonată. Mai grav decât atât, în perioada care a urmat, ispravnicii au avut grijă să încaseze atât veniturile havaieturilor, cât şi procentele adiționale (răsurile), punând astfel o presiune suplimentară asupra celor două bugete şi aşa foarte afectate de presiunea obligațiilor financiare față de Imperiul Otoman.

[25] Pentru detalii, a se vedea L. Şimanschi, G. Ignat, *Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc (I)*, în *AIIAI*, IX, 1972, p. 107-131; Gh. Ungureanu, *Cancelaria instituțiilor din Moldova în anii 1800-1828*, în *Revista Arhivelor*, X, 1967, 2, p. 93-118.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

Măsurile luate în sens modernizator de domnul reformator se regăsesc şi la nivelul *ţinutului Bacău*. Încercând o reorganizare a vieţii publice, domnul a căutat să numească în fruntea instituţiilor statului oameni eficienţi, să desfiinţeze confuziile de atribuţii dintre slujitorii instituţiilor centrale şi cele locale. Importanţa acestei măsuri constă nu atât în schimbarea denumirii ce o purtau conducătorii ţinuturilor, cât mai ales în fixarea clară a atribuţiilor încredinţate acestora[26]. În ţinuturile mai mari, între care şi Bacău (alături de Suceava, Neamţ, Roman, Tecuci, Tutova, Vaslui, Fălciu, Soroca, Dorohoi, Hârlău, Iaşi) au fost numiţi câte *doi ispravnici*, iar în cele mai mici (Greceni, Codru, Cârligătura) câte unul. Ispravnicii se numeau direct de domn, iar în adresa de numire a lor se cerea locuitorilor să le dea ascultare[27]. Funcţia de ispravnic se cumpăra cu o anumită sumă de bani[28]. Deşi, teoretic, ispravnicii şi funcţionarii isprăvniciei trebuiau să fie români[29], de regulă se numea unul grec şi unul moldovean, care, totuşi, „se înţelegeau în comiterea abuzurilor"[30].

Ispravnicul de Bacău este menţionat prima oară la *24 octombrie 1741* când, alături de alţi boieri, „primeşte porunci"de la domn „să trimită la Iaşi caii slabi de la ţimiruri şi să cumpere alţii în locul lor"[31]. Doar cu trei zile înainte, la 21 octombrie 1741, domnul trimitea o „carte" *pârcălabilor de Bacău* să cerceteze jalba lui Ion Borundean, *judele de la Valea Sacă*, care îl acuza pe *jitarul Ştefan de la Rădiana* că nu i-a păzit cum trebuie un pogon şi jumătate de păpuşoi, care a fost stricat de vite[32]. Să fie acesta intervalul de timp în care au fost numiţi ispravnicii de Bacău sau este vorba, ca şi în alte cazuri, de folosirea ambilor termeni (pârcălabi şi ispravnici) într-o anumită

[26] N. Grigoraş, *op. cit*., p. 132.

[27] Idem, *Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuţiile lor până la Regulamentul Organic*, în *SCŞI*, 1942, p. 95; autorul preia opinia lui V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. III, (seria 1786-1800), Bucureşti, Tipografia „Gutenberg" Joseph Göbl, 1892, p. 170-183.

[28] *Ibidem*.

[29] *Uricariul*, II, Iaşi, 1871, p. 206-207.

[30] Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I, 1782, p. 162, 386, cf. D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova, secolele XIV-XVIII*, în *AIIAI*, II, 1965, p. 175.

[31] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, Iaşi, 2008, rez. doc. 1880, p. 93.

[32] *Ibidem*, II, doc. 154, p. 74.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

perioadă de timp? Statutul şi atribuţiile ispravnicului de Bacău sunt bine precizate, de vreme ce, la câteva zile, pe 29 octombrie 1741, i se cere să cumpere şase poloboace cu miere pentru domnie[33]. Unul dintre cei doi ispravnici de Bacău era, la 26 ianuarie 1742, *Radu Racoviţă, biv vel paharnic*. Lui i se adresează domnul cu un act prin care i se cere ca pricina dintre Tofana şi fraţii ei, Pănceştii, cu mănăstirea Trei Ierarhi pentru un pod şi o moşie pe Bistriţa să fie judecată de *ispravnicul de Bacău*[34].

Fiind principalii reprezentanţi ai puterii centrale în ţinuturi, domnul le cerea ispravnicilor să conducă pe baza instrucţiunilor date de puterea centrală şi să raporteze la timp situaţia din teritoriul pe care îl administrau. În cazul nerespectării acestor instrucţiuni pe care domnul obişnuia să le facă cunoscute chiar locuitorilor în timpul deplasărilor sale[35] sau în cazul comiterii unor abuzuri, slujbaşii trebuiau să se aştepte la pedepse grele. Dregătorii locali aveau datoria de a explica măsurile luate de domn şi acest lucru trebuia făcut după indicaţiile puterii centrale, în zilele de târg, pe la vămi, în biserici sau pur şi simplu în sate.

Ispravnicii au devenit *principalii judecători* în ţinuturi, cu atribuţii bine precizate. În *Cartea de numire a ispravnicilor de ţinuturi* din 15 ianuarie 1742[36], se arăta faptul că, cel numit în această funcţie devenea „giudecător peste tot ţinutul" şi trebuia să-şi păzească „dregătoria cu tărie", atât pentru „giudecăţi cât şi pentru toată apărarea şi odihna şi dreptatea lăcuitorilor". El avea putere de a „giudeca tot felul de giudecată, ori mare ori mică şi tot obrazul, ori boiar, orice breaslă ar fi, de la mare până la mic să aibă a merge la giudecata mai sus numitului dregător".

Controlul puterii centrale se exercita şi în acest domeniu, în care devine obligatorie procedura scrisă, consemnarea în scris a sentinţelor care trebuiau să fie imediat comunicate părţilor. În documentul menţionat mai sus se arată, cu referire la cel inculpat, că „vina lui în scris, cu carte deschisă, cu

[33] *Ibidem*, I, rez. doc. 1902, p. 55.

[34] *Ibidem*, II, p. 465-466, doc. 1134.

[35] *Ibidem*, doc. 268, p. 120; la 20 septembrie 1741 se adresau porunci boierilor, boiernaşilor, vorniceilor, preoţilor şi mazililor să iasă în întâmpinarea domnului pentru a fi înştiinţaţi în legătură cu programul de guvernare şi anume „buna cârmuire a tuturor de obşte".

[36] *Ibidem*, doc. 257, p. 111.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

amăruntul şi cu dovadă şi carte să o treacă la protocol"[37]. Atât hotărârea, cât şi procedura se înscriau în „cartea de giudecată", care se redacta în două exemplare: una se păstra la judecătorie şi se înscria „la protocol", iar cealaltă se dădea celui ce câştigase procesul. În aceeaşi *Carte de numire a ispravnicilor de ținuturi* se arată că „giudecătorul pe giudecata ce va face să de cărți de giudecată la mâna oaminilor, trecându-le la protocol"[38].

În „cărțile domneşti" trimise la 5 mai 1742[39] ispravnicilor pentru a fi citite locuitorilor, se porunceşte ca aceştia din urmă să meargă la Divan numai dacă sunt nemulțumiți de hotărârile date de ispravnici, căci aceştia „au poroncă să vă giudece şi să vă facă dreptate şi să vă luați cărți de giudecată". Această deschidere realizată de domnul reformator, care urmărea să înlăture din practica instanțelor de judecată abuzurile, favoritismele, mita, avea nevoie de timp pentru a fi însuşită atât de dregători cât şi de oamenii simpli. Această problemă este bine cunoscută de domn, care se adresează atât conducătorilor cât şi supuşilor pentru a-şi face cunoscut programul său de reforme. La 10 mai 1742 este apostrofat, prin carte domnească, *paharnicul Radu Racoviță, ispravnicul ținutului Bacău* pentru faptul că „oamenii cu jalobe pre mult vin de la ținutul acela de supără Divanul pentru mici pricini". În concepția domnului, cauza ar fi legată de faptul că „ori uşile dumitale sânt închisă, ori nu stai la giudecată a le căuta giudecată". Conducătorul statului îi porunceşte: „să nu te leneveşti [...] şi uşa să-ți fie deschisă şi necontinit să stai la giudecată, căutând toate jalobile oaminilor, ca să nu să supere oamenii cu cheltuieli a veni la Iaşi pentru pricini mici, de vreme ce noi *pentru asta v-am făcut ispravnici pe la ținuturi,* pentru odihna nărodului"[40]. Credem că indicațiile date de domn ispravnicului de Bacău reprezintă o profesiune de credință pentru toți titularii acestei înalte dregătorii.

Conducătorii ținutului Bacău, ca şi ceilalți ispravnici de altfel, trebuiau să manifeste deschidere față de nevoile tuturor locuitorilor, indiferent de starea lor socială. În acelaşi act se arată: „şi un om prost de va ave cu vreun boier giudecată, orice obraz va fi şi n-a vre să vie pe sorocul dumitale la

[37] *Ibidem*.

[38] *Ibidem*.

[39] *Ibidem*, doc. 259, p. 114-115.

[40] *Ibidem*, doc. 258, p. 112-113.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

giudecată, să trimiți să-l aduci şi să hotărăşti, dând carte pe giudecată şi să o pui la protocol. Iar carile nu s-a ține de giudecată să vie la Divan". În caz contrar, dacă „om afla c-ați făcut într-alt chip, în credință ni vom scârbi"[41]. Cel care nu se prezenta în termen la proces urma să fie adus cu forța de un dregător trimis de ispravnic, căruia „îi va plăti ciubotele", adică o amendă de „10 bani pe ceas", iar judecata se va face drept, fără nici un „interes" sau „hatâr"[42]. În instrucțiunile date de Constantin Mavrocordat în 1741, prin care se stabileau atribuțiile ispravnicilor şi subalternilor săi, se arăta că aceştia trebuiau să efectueze zilnic judecățile pentru boierii, mazilii şi țăranii din ținutul respectiv, pentru orice litigii în afară de omoruri şi jafuri care rămâneau în competența Divanului[43]. Ispravnicul trebuia să aibă condici de judecată pe care urma să le transmită succesorilor săi. Dregătorii ținutali nu puteu încasa gloabe şi nu puteau avea „nemesnici" care să judece în locul lor. De altfel, printr-un ordin trimis la 10 martie 1742, se cere dregătorilor de ținuturi „să desființeze pe nemesnicii lor", deoarece „fac lăcuitorilor multe strâmbătăți şi jafuri"[44].

Conform instrucțiunilor domneşti, ispravnicii erau administratorii ținuturilor, fiind organe executive ale puterii centrale. Aveau numeroase atribuții în târgurile de reşedință. Astfel, de exemplu, la 3 august 1742, domnul cere ispravnicului de Bacău, în urma jalbei trimise de locuitorii târgului omonim, să oprească pe unii orăşeni să vândă la străini din locul târgului ci „să-l împartă târgoveților ca să fie de hrana lor"[45]. Ispravnicii aveau rolul de a reglementa raporturile dintre proprietari şi locuitori atât în ținut, cât şi la nivelul târgurilor. Aveau datoria de a-i obliga pe locuitorii târgurilor să-şi îndeplinească obligațiile, pentru ca actele ori poruncile domneşti să nu fie încălcate, rezolvându-le, în acelaşi timp, şi pricinile lor. La 3 februarie 1742 domnul cere *ispravnicului de Bacău, Radu Racoviță biv vel paharnic*, să judece pricina dintre Martin Cancia „ungurul" şi Vasile Busuioc biv postelnic pentru o casă din târgul Bacău[46]. Conducătorilor aceluiaşi ținut li se

[41] *Ibidem*.

[42] *Uricariul*, IV, Iasi, 1857, p. 55.

[43] D. Ciurea, *op. cit.*, 1965, p. 176.

[44] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 432, p. 177.

[45] *Ibidem*, doc. 814, p. 291.

[46] *Ibidem*, doc. 376, p. 152-153.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

cere, la 21 octombrie 1741, să rezolve şi „jalba lui Ion Borundean, *judele de la Valea Seacă*”[47].

Ispravnicii şi subalternii lor de la ţinuturi trebuiau, de comun acord cu egumenii mănăstirilor, să ia măsuri pe cale administrativă şi judecătorească pentru ca sătenii să nu fie „împotrivitori” şi „păgubitori” ori violenţi cu trimişii mănăstirilor veniţi să-şi încaseze veniturile[48]. Cei ce se împotriveau urmau să fie chemaţi şi anchetaţi pentru a se cunoaşte „ce împotriviri fac şi cu ce cap, cine îi sumeţeşte”[49]. Dacă ispravnicii constatau „că îmblă fără cale şi sunt împotrivă”, să le dea „poruncă cu înfricoşare”[50]. O astfel de sarcină primeşte *ispravnicul ţinutului Bacău, Radu Racoviţă*, la 7 aprilie 1742. Domnul îi cere „să strângă iar la locul lor” pe vecinii mănăstirii Hangu de la Neamţ „ce s-au împrăştiet”. Călugării aveau „izvod” prin care dovedeau că aceia erau „vecini drepţi”[51]. Acelaşi mare dregător va trebui să judece, la cererea adresată de domnie, la 4 septembrie 1742, şi jalba călugărilor de la mănăstirea Tazlău, care doreau „să le hotărască” nişte moşii „ce au zis că au” cu act domnesc, anume satele Păşcani, Muncel, Siliştea Budii, Borleşti şi Dealul Oltenilor, „carii sunt la Bacău, pe apa Bistriţii”[52].

Dar una din cele mai interesante acţiuni juridice, prin consecvenţa cu care s-a reluat, ca şi prin durata sa în timp, s-a consumat între locuitorii satului Faraoani, ţinutul Bacău şi mănăstirea Solca. Satul, cumpărat de Ştefan Tomşa la 24 martie 1615 cu 2000 de galbeni, a fost dăruit de domn mănăstirii Solca, ctitoria sa[53]. Dania este întărită ulterior de Radu voievod la 15 aprilie 1618[54]. Acte de întărire a acestei moşii continuă să primească mănăstirea până în sec. al XVIII-lea. Dar, la 5 august 1735, egumenul mănăstirii, Nectarie, deşi avea carte de întărire pentru acest sat, iar moşia era „stâlpită” cu „pietre şi bouri”, face plângere împotriva lui Ion Clejan care „a împresurat „o bucată de loc din hotarul moşiei mănăstirii unde şi-a făcut

[47] *Ibidem*, doc. 154, p. 74.

[48] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 128-129.

[49] *Ibidem*, p. 129.

[50] *Ibidem*.

[51] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 487, p. 198.

[52] *Ibidem*, doc. 881, p. 309.

[53] *DIR*, A. Moldova, veac XVII, III, doc. 307, p. 207-208.

[54] *Ibidem*, IV, doc. 321, p. 265.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

cârciumă”[55]. Domnul a solicitat o reglementare juridică pe plan local făcută de „un boier mare ce va fi în partea acelui loc”, iar dacă nu vrea să meargă să-l aducă forțat şi dacă va fi găsit vinovat să fie obligat „să plinească tot până la un fir de pâne”. Iar locuitorii satului să-şi plătească dările față de mănăstire după vechiul obicei, pentru a nu încălca „cartea domnească”.

Dar Ion Clejan s-a dovedit a fi un om din categoria celor „răi şi gâlcevnici”, care i-a incitat la nesupunere şi pe alți locuitori ai satului. Ştim aceasta dintr-o „carte” trimisă domniei de Iordache vornicul, la 30 ianuarie 1744[56], căruia i se ceruse să rezolve o nouă jalbă a egumenului mănăstirii Solca împotriva unor locuitori din satul Faraoani, moşia sa. Aceştia au fost deosebit de ostili față de trimisul mănăstirii pe care „l-au dat de pe cal jos şi l-au suduit”; de asemenea, nu şi-au îndeplinit obligațiile față de proprietarii satului. Vornicul menționat a făcut judecată cu martori, între care s-a numărat şi acel Ioniță Clejan, care acum era „om bătrân” şi avea o moşie „pe pârâul Clejii”, de la părinții lui. Acest martor a arătat că „de când ştie el că s-au aşezat ungurii pe acel loc, tot i-au dijmuit călugării de la Sfânta mănăstire Solca”[57]. Această pricină nu a putut fi rezolvată pe plan local, iar Iordache vornicul le-a fixat termen părților pentru a se înfățişa la Divanul domnesc. Procesul a continuat între fetele lui Ioniță Clejan „Ştefana, Ioana şi surorile lor”, care au ocupat abuziv „o bucată de loc din Clija de Sus”, ținutul Bacău, deşi moştenirea lor era în „Clija de Jos”. Hotărârea de judecată în această cauză este dată de Matei Ghica, la 12 august 1754[58]. Domnul a arătat că neînțelegerea a fost judecată „cu dreptate” pe plan local de spătarul Vasile Roset în favoarea mănăstirii Solca. Această hotărâre a fost reconfirmată şi, deşi s-a poruncit ca „această pâră să nu se mai pârască niciodată peste cartea domniei mele”, diferendul era încă departe de a fi rezolvat. La 9 ianuarie 1756 domnul scrie din nou *ispravnicilor de Bacău* (în text este lizibil doar numele unuia, *Teodorache, biv vel sulger*)[59]. Din acest act rezultă că gâlceava dintre cele două părți continuă, pentru că fetele lui Ion Clejan au luat dijmă de pe moşia mănăstirii. Puterea centrală cere să se facă dreptate mănăstirii

[55] *Uricariul*, XXI, Iaşi, 1893, p. 156-158.

[56] *Ibidem*, p. 158-160.

[57] *Ibidem*, p. 160.

[58] *Ibidem*, p. 161-164.

[59] *Ibidem*, p. 171-172.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

„împlinindu-i cele ce-au zăciuit femeile" şi „să le dați poroncă să nu se mai ispitească a face călcare monastirei". Nici de data aceasta hotărârea nu a fost respectată.

Noii *ispravnici ai ținutului Bacău, Grigore Crupenschi biv vel medelnicer* şi *Dumitraşcu biv căpitan de lefegii*, au primit „carte" de la Constantin Mihail Cehan Racoviță voievod la 28 aprilie 1756[60] de a rezolva o nouă plângere a călugărilor mănăstirii Solca împotriva fetelor lui Ion Clejan, care au încălcat hotărârea anterioară dată de Matei Ghica şi au luat zeciuială de pe locul mănăstirii, Cleja de Sus. Domnul, cercetând „cartea" dată de Matei Vodă şi „anaforalele veliților boieri", se adresează imperativ: „poruncim domnia mea şi dumitale ispravnice de ținutul Bacăului să faci socoteală între călugări şi între Faraoani [...] să-i apuci să plătească şi să împlineşti fără de nimică altă îngăduială". Dar disputa continuă şi, la 1 iunie 1759[61], egumenul se plânge din nou împotriva „ungurilor" de la Faraoani. Se arată că, deşi s-a hotărât anterior să plătească dări mai reduse decât alții, „ungurii iar au început a umbla cu chipuri" pentru a plăti mai puțin. Domnul porunceşte ispravnicilor de Bacău să aibă grijă ca locuitorii vinovați „să dea venitul monastirei după cum s-au hotărât". Dar la 20 ianuarie 1760, acelaşi domn scria noului *ispravnic de Bacău*, *Vasile Balş biv vel medelnicer* să cerceteze o nouă „jalobă" a egumenului Venedict de la Solca, care se plângea că locuitorii de pe moşia mănăstirii, Faraoani, nu au plătit toate dările hotărâte prin acte domneşti. Aceeaşi pricină continuă să existe şi în timpul lui Grigore Ioan voievod, care cere din nou conducătorului ținutului, la 5 octombrie 1761, rezolvarea situației. Dar sătenii continuă să încalce hotărârile luate chiar şi în perioada ocupației străine din timpul războiului din 1769-1774. Noua conducere a țării încearcă, fără prea mare succes, rezolvarea conflictului. Astfel, la 7 mai 1771[62], „boierii divanului cnejiei Moldovei" au trimis o „carte" *ispravnicilor ținutului Bacău*, *Constantin Palade biv vel paharnic şi Manolache Hrisoverghi medelnicer*, ca urmare a unei noi jalbe trimise de Vartolomei Arhimandritul şi egumenul de la mănăstirea Solca către „prea înălțatul Feldmareşal". Se porunceşte conducătorilor locali

[60] *Ibidem*, p. 167-170.

[61] *Ibidem*, p. 172-175.

[62] *Ibidem*, p. 209-211.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

ca satul Faraoani „întru nemică să nu fie supărat...nici cu goştină sau cu desetină", ci să fie lăsat „numai pentru slujba Sfintei mănăstiri Solca". Câteva luni mai târziu, la 15 decembrie 1771[63], acelaşi divan al cnejiei Moldovei porunceşte, pe baza ordinului adus de egumenul mănăstirii Solca de la „generalul Petru Alexandrovici Rominţov", ca satul Faraoani „să nu fie supărat cu nici o dajdie în afară de cele pentru trebuinţa armatei împărăteşti", adică: „chile, fân, cară, salahori" şi altele, pentru că „oştirea aduce pace la toată ţara". Este posibil ca, pe fondul acestei îndelungi neînţelegeri dintre cele două părţi, precum şi în contextul creat prin ocupaţia străină (care avea nevoie de linişte pentru a-şi putea procura furniturile necesare), mulţi dregători locali să fi profitat şi să fi comis abuzuri în vederea obţinerii de profituri proprii. În acest sens, trebuie să înţelegem precizarea făcută în „cartea divanului" menţionată mai sus, în care se spune clar: „Iar cu alte dăjdii cu nimică să nu fie supărat satul Faraoanii, nici de către ispravnicii ţinutului, nici despre alţi slujbaşi".

Acte de întărire pentru moşia Faraoani primeşte mănăstirea Solca şi din partea domnului Grigore Alexandru Ghica, la 12 iunie 1775[64] și la 15 ianuarie 1776[65]; de la Constantin Dimitrie Moruzi, la 20 iunie 1779[66]; de la Alexandru Constantin voievod, la 4 decembrie 1782[67]. La 17 august 1796, o „carte" cu pecete de ceară roşie, cu inscripţie nemţească şi pajura Austriei a fost scrisă chiar în satul Faraoani, fiind iscălită de „Moldovan K. K. Kurator"[68]. Este adresată „vornicului şi tuturor lăcuitorilor din satul Faraoanii" în legătură cu ocuparea unei părţi de moşie „ce este dreaptă a Faraoanilor" de către paharnicul Săndulachi Sturza. Se cere locuitorilor ca nicidecum să nu tolereze acest abuz.

Cele prezentate mai sus evidenţiază şi faptul că acest sat a reuşit, prin prelungirea acestei acţiuni juridice, să se facă bine cunoscut în epocă, să dea, cum am spune astăzi „o lovitură de imagine". Pentru cercetarea noastră este o bună ocazie de a afla numele, precum şi unele aspecte ale activităţii

[63] *Ibidem*, p. 211-213.

[64] *Ibidem*, p. 213-214.

[65] *Ibidem*, p. 214-218.

[66] *Ibidem*, p. 221-225.

[67] *Ibidem*, p. 225-229.

[68] *Ibidem*, p. 229-230.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

potentaților locali. Momentul final se consumă atunci când, la 10 iulie 1805[69], domnul îi anunță pe *ispravnicii ținutului Bacău*, *Iordache Rămădan biv vel spătar* şi *Constantin Cantacuzino biv vel ban*, că mănăstirea Solca a vândut satul Faraoani boierului Neculai Roset biv vel logofăt. Se cerea ca autoritățile locale să-i anunțe şi pe locuitorii satului în cauză despre această schimbare de proprietate. Este posibil ca mănăstirea Solca să-şi fi epuizat forțele în această îndelungă confruntare.

Dar una din preocupările cele mai importante ale domniei rămâne cea legată de fiscalitate. Ca urmare a războaielor, dar şi a abuzurilor dregătorilor, o mare parte a populației a sărăcit, iar comerțul s-a restrâns simțitor. De aceea, domnul a fost nevoit să ia o serie de măsuri pentru a uşura situația contribuabililor, a încerca refacerea economiei şi încasarea la timp a dărilor. În hrisovul din 7 februarie 1741 se întâlneşte, *in nuce*, reforma fiscală, care avea să fie elaborată şi aplicată în a doua domnie moldoveană a lui Constantin Mavrocordat (1741-1744)[70].

În epoca fanariotă, fiscalitatea era apăsătoare nu doar prin mărimea sumelor percepute de la contribuabili, ci şi prin instabilitatea dărilor. Nici un plătitor de impozite nu ştia dacă şi-a încheiat socotelile cu vistieria deoarece, oricând, în funcție de cererile Porții ori de interesele domniei, putea să apară o dare nouă[71]. Acest fapt putea determina reacții adverse din partea țăranilor, manifestate, în primul rând, prin părăsirea satelor. Pentru a elimina aceste neajunsuri, precum şi pentru a asigura plata coerentă a sumelor către stat, în conformitate cu puterea de plată a contribuabililor, Constantin Mavrocordat a impus generalizarea ruptei (ruptoare) – o dare având cuantum fix şi termene de plată precise. Măsura este anunțată de domn prin „cărți" trimise la ținuturi la 8 octombrie 1741[72], prin care menționa „aşezarea ruptei, la octombrie în patru sferturi, câte 105 parale la un sfert pentru căsaşi (căsătoriți) şi holtei". Această dare se plătea pe cap de famile – capitație – şi elimina, astfel, vechea practică medievală a solidarității fiscale a satului, care nu mai răspundea de cei fugiți ori de rău-platnici. La 21 noiembrie 1742, se scrie *zlotaşilor din Bacău*, cerându-le „să nu supere pe bârsanii de la Caşin" în

[69] *Ibidem*, p. 230-231.

[70] *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 503.

[71] *Ibidem*,p. 504.

[72] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1807, p. 37.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

legătură cu birul, pentru sătenii fugiți din sat[73]. La fel, la 24 ianuarie 1743, *ispravnicul de Bacău* primeşte sarcina să judece jalba sătenilor din satul Blăgeşti „pentru birul oamenilor fugiți şi pentru cei care s-au deosebit din cisla satului”[74].

Ion Neculce, cronicar contemporan, care a colaborat cu domnia, arăta că domnul reformator a fixat capitația la 105 parale (din care 5 lei răsura) de locuitor căsătorit şi la 55 pentru fiecare holtei, plătibilă în patru sferturi[75].

O altă măsură importantă luată în cadrul reformei fiscale a fost realizarea unei *evidențe clare* a contribuabililor. Dacă vistieria putea fi acuzată de instabilitatea dărilor, la rândul său, aceasta întâmpina dificultăți în stabilirea „domiciliului fiscal” al contribuabililor, datorită părăsirii satelor, evaziunii fiscale ori obținerii protecției din partea unor favoriți ai domnului (boieri, ierarhi ai bisericii ori dregători). Pentru a remedia această situație, fiecare contribuabil a primit un adevărat „buletin de identitate fiscală”[76], numit în documente „pecete pe fața lui”. Aceasta cuprindea trăsăturile fizice, numele şi porecla persoanei respective[77]. Apoi a urmat o verificare amănunțită, numită „cercătură”, pentru descoperirea celor care se sustrăgeau plății impozitelor: „îndată după cislă şi împărțala peceților s-au hotărât cercătura cu mare tărie şi oricare nu va ave pecete şi nu va fi scrisă pe fața lui, acela va plăti pecete lui îndoit, iar *vornicelul* şi *vătămanul satului* aceluia cu mare pediapsă să va pedepsi şi să va globi”[78]. La 17 noiembrie 1741, adresându-se locuitorilor prin „cărți domneşti”, Constantin Mavrocordat îi sfătuia să-şi ia „peceți de impunere”, adică „să iasă la recensământ” pentru a evita să plătească dublu[79]. În continuare se cerea aceloraşi contribuabili „să facă cislele cu dreptate” după cum se arată în „ponturile pentru aşezarea birului”[80]. În aceeaşi zi – 17 noiembrie 1741 – aflăm că domnul trimite „cărți domneşti” şi către „zlotaşii trimişi la ținuturi pentru încasarea banilor

[73] *Ibidem*, I, rez. doc. 3051, p. 289.

[74] *Ibidem*, rez. doc. 3177, p. 313.

[75] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 381.

[76] *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 504.

[77] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 128, p. 52-58.

[78] *Ibidem*.

[79] *Ibidem*, rez. doc. 1967, p. 68.

[80] *Ibidem*.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

steagului". Acestora le cere „să cerecteze din nou pentru a da peceți celor care nu au luat încă".

Realizarea unei evidențe clare a contribuabililor putea aduce ordine în domeniul fiscal şi să asigure introducerea unor metode moderne pentru strângerea dărilor necesare satisfacerii obligațiilor față de Poartă, precum şi pentru asigurarea veniturilor țării. În acest sens se „scrie", la 2 noiembrie 1741, „zlotaşilor şi dregătorilor de la ținuturi" să trimită domnului informații despre „starea locuitorilor" şi despre aplicarea „aşezării birului"[81]. De „împlinirea" acestor măsuri sunt responsabili toți dregătorii de la ținuturi, în frunte cu ispravnicul. În cazul nerespectării poruncilor domneşti se anunță şi chiar se aplică pedepse aspre vinovaților. Astfel, la 17 noiembrie 1741[82], se ordonă ca *vornicul de la Faraoani*, *ținutul Bacău* „să fie adus în butuci", pentru că „nu a primit în cisla satului pe oamenii săraci". La 10 ianuarie 1742[83], sunt trimise „porunci" pentru aflarea celor care „nu şi-au luat peceți de plata birului" şi se cere pedepsirea lor.

Existau şi situații în care unii oameni îşi pierdeau pecețile primite. În acest caz, ei trebuiau să primească de la „cercătorii" care răspundeau de evidența populației altele, pentru care nu trebuiau să plătească alți bani. Deoarece slujitorii locali ar fi putut comite abuzuri, domnul îi avertizează, încă de la 14 octombrie 1741, ca „să-şi păzească dregătoria" şi să „apere" pe locuitori, să „nu-i asuprească", supunându-i la clăci şi dări ilegale[84]. Totuşi, abuzuri au continuat să existe, din moment ce, la 16 martie 1842, domnul trimite ordin *cercătorilor de la ținutul Bacău*, solicitându-le „să nu ia bani unor oameni din Blăgeşti" pentru pecețile date în locul celor pierdute[85] . Este interesant cât de repede şi exact ajung informațiile despre aceste abuzuri la Divan. Este posibil ca oamenii de rând să fi înțeles mai bine efectul benefic pentru ei al acestor reforme decât slujitorii care doreau să perpetueze vechile practici, care le aduceau venituri ilicite. Aşa se întâmplă şi în cazul *cercătorilor de Bacău*, cărora domnul le trimite „carte" la 19 martie 1742[86] poruncindu-le

[81] *Ibidem*, rez. doc. 1917, p. 59.

[82] *Ibidem*, rez. doc. 1970, p. 69.

[83] *Ibidem*, rez. doc. 2021, p. 86.

[84] *Ibidem*, doc. 297, p. 41.

[85] *Ibidem*, rez. doc. 2320, p. 143.

[86] *Ibidem*, rez. doc. 2328, p. 145.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

„să cerceteze” cazurile oamenilor care şi-au pierdut peceţile şi să nu le ia bani pentru cele date în loc.

Cu toate acestea, abuzurile continuă. La 23 martie 1742, domnul trimite din nou poruncă *cercătorilor de ţinutul Bacău* cerându-le să restituie unui om din Ardeoani banii daţi pentru pecetea dată în locul celei pierdute[87]. Aceloraşi dregători li se cere, la 5 aprilie 1742, să restituie banii luaţi unui evreu din Tg. Ocna care nu avea pecetea la el. Acesta făcuse plângere direct la Divan[88]. „Carte” domnească primeşte, la 5 septembrie 1742, şi *ispravnicul de Bacău* prin care i se cere „să cerceteze” şi „să scutească” satul Trebeş din acest ţinut de birul oamenilor fugiţi[89]. Tot acestui conducător local i se adresează domnul şi la 17 iulie 1742 cerându-i „să scadă” satul Măgireşti din ţinutul Bacău de birul celor fugiţi[90]. Atunci când abuzurile se repetă ori sunt prea mari, vinovaţii sunt pedepsiţi prin trimitere „la Ocnă”. *Târgul Ocnii*, în secolul al XVII-lea, nu exista ca aşezare, ci doar salina de la vest de târgul Trotuş, pe povârnişul muntelui. Locul oraşului de astăzi forma hotarul a patru moşii: Dofteana, Moineşti, Rediu şi Tg. Trotuş. Locuitorii de la ocnă alcătuiau un sat aparte cu 300 de case. Domnul îşi avea acolo *cămăraşii* săi, care ţineau evidenţa sării scoase. Tăierea sării o făceau *şalgăii,* organizaţi *breasla rufetaşilor*, condusă de un *birău* (denumire maghiară, ce corespunde şoltuzului). Aceştia erau scutiţi de orice dare şi primeau pe săptămână un ban de argint pentru fiecare drob de sare scos. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea începe să se dezvolte viitorul târg al tăietorilor de sare şi al negustorilor. În secolul al XVIII-lea, domnii fanarioţi, pentru a-şi spori veniturile, au acordat mai multe privilegii tăietorilor de sare determinându-i astfel să mărească producţia[91]. Astfel, atât lucrătorii permanenţi, cât şi personalul administrativ de la ocne, „şavgăii Ocnii şi alte rufeturi a Ocnii”, s-au bucurat permanent de un regim fiscal privilegiat.

[87] *Ibidem*, rez. doc. 2348, p. 149.

[88] *Ibidem*, rez. doc. 2425, p. 161.

[89] *Ibidem*, rez. doc. 2890, p. 249.

[90] *Ibidem*, rez. doc. 2758, p. 223.

[91] *Ibidem*, III, doc. 1424, p. 204-205, prin care Grigore Ghica voievod confirmă „privilegiile şavgăilor de la Ocnă”, care şi-au pierdut documentele pe care le aveau mai dinainte.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

Între atribuțiile *cămăraşului de ocnă* se număra şi primirea ori eliberarea celor trimişi să ispăşească o pedeapsă. Un astfel de caz este şi cel al *vornicelului de Pătroşeni*, pe nume Tănase, închis la ocnă la 2 octombrie 1742 pentru că „nu a împlinit" porunca domnului „de n-au scos oamenii toți la peceți"[92]. Abuzurile conducătorilor satului menționat mai sus s-au repetat, după cum aflăm din documentul din 8 octombrie 1742, prin care „cămăraşul de Ocnă" primea poruncă să elibereze pe un alt „vornicel de Pătroşeni", pe nume Istrate, închis mai înainte[93].

Uneori erau trimişi „la Ocnă" oameni din alte ținuturi, destul de îndepărtate. Astfel, la 14 iunie 1742, aflăm că a fost eliberată de la Ocnă Ana din satul Străşeni, ținutul Soroca, trimisă la pedeapsă pentru că a fost „țiitoare la un turc"[94]. De asemenea, la 24 iulie 1742, este trimis „la Ocnă" un anume „Tănasă beşliu", pentru că a încălcat porunca domnului de a aduce doi turci la Soroca[95]. În cazul în care deținutul era adus dintr-o regiune mai îndepărtată, fiecare ținut prin care trecea convoiul trebuia să contribuie cu câte un car cu doi boi şi cu câte patru oameni de pază[96]. Tot pentru abuzuri este trimis „la paza Ocnii" şi „Polde, vornicelul din satul Aldeşti, ținutul Covurlui", la 13 mai 1742[97].

Din cercetarea documentelor constatăm că atunci când vinovații trimişi „la Ocnă" sunt dregători – de orice rang – li se precizează numele, satul şi chiar ținutul de proveniență. În cazul în care aceştia erau oameni simpli, documentele îi menționează doar cu termenul de „vinovați"[98]. Mesajul transmis de puterea centrală era acela că domnul era bine informat în legătură cu reprezentanții puterii pe plan local, iar cei vinovați şi pedepsiți trebuiau sa fie un exemplu pentru cei aflați în funcție. Informații despre această problemă aflăm şi de la Ion Neculce, care, referindu-se la aceste măsuri luate de domnie, arăta: „Dat-au şi strânsoare mare, de cerca pe oameni

[92] *Ibidem*, II, doc. 940, p. 325.
[93] *Ibidem*, doc. 947, p. 327.
[94] *Ibidem*, doc. 602, p. 234.
[95] *Ibidem*, doc. 775, p. 282.
[96] *Ibidem*, doc. 940, p. 325.
[97] *Ibidem*, doc. 529, p. 212.
[98] *Ibidem*, doc. 434, p. 177-178; doc. 474, p. 194; doc. 938, p. 324.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

şi pe unde îi afla îi bătea. Şi pe *vornicеii* care tăgăduiea pe oameni, de nu vrea să-i puie, îi da pre uliţe şi-i trimetea la Ocnă"[99].

Urmărind o aşezare mai bună a dărilor, Constantin Mavrocordat a încercat să desfiinţeze – sau cel puţin să reducă – abuzurile dregătorilor prin salarizarea acestora dintr-o sumă fixă, adăugată la capitaţie[100]. Dacă această măsură s-ar fi respectat, ar fi putut produce o importantă reducere din totalul sarcinilor fiscale. Dar domnul a menţinut toate dările anterioare în afară de văcărit, cuniţă, pogonărit şi „alte adăoşaguri"[101]. Prin urmare, se percepea în continuare desetină şi gorştină, dări considerate ca fiind foarte grele. Mărimea lor era stabilită de slujitorii vistieriei, iar domnul solicita aparatului fiscal format numai din boieri şi oamenii lor să depună eforturi şi să trimită vistieriei sumele datorate de fiecare ţinut. Astfel, la 15 octombrie 1741 sunt date „cărţi" *gorştinarilor* să încaseze de la ţinuturi gorştina[102]. La aceeaşi dată, *aga Lupu Anastase* este împuternicit să adune rămăşiţele din desetină de la ţinuturile *Bacău* şi Iaşi[103].

Foarte meticulos, domnul şi aparatul administrativ central întocmesc, la 30 ianuarie 1742, lista boierilor „care au fost rânduiţi *zlotaşi pe ţinuturi*" pentru strângerea sfertului al doilea[104]. În aceeaşi zi, aceşti dregători primesc „cărţi cu instrucţiuni" privind modul de încasare a birului[105]. De asemenea, la 11 martie 1742 li se aduce la cunoştinţă că dările reprezentând sfertul al doilea trebuie să fie încasate până la 15 martie, când zlotaşii vor prezenta socotelile la vistierie[106]. Pe măsură ce termenul scadent se apropie şi presiunile slujbaşilor fiscali sporesc, cei care sunt victimele diferitelor abuzuri se adresează divanului domnesc. Aşa se explică şi „cartea" adresată de domn la 13 martie 1742[107] (cu două zile înainte de termenul scadent) către *zlotaşii din*

[99] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 383.

[100] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 134.

[101] *Ibidem*.

[102] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1824, p. 42.

[103] *Ibidem*, rez. doc. 1841, p. 43.

[104] *Ibidem*, rez. doc. 2102, p. 108.

[105] *Ibidem*, rez. doc. 2100, p. 108.

[106] *Ibidem*, rez. doc. 2297, p. 138.

[107] *Ibidem*, rez. doc. 2311, p. 141.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

ținutul Bacău, în care li se cere „să cerceteze jalba oamenilor din Faraoani" pentru cei morți, fugiți din sat şi cu peceți pierdute.

Se pare că ținutul Bacău a respectat termenul cu privire la strângerea dărilor, după cum aflăm din răspunsul trimis de domnie *ispravnicului de Bacău*, la 19 martie 1742, în legătură cu terminarea încasărilor pentru sfertul al doilea, cu situația oamenilor care şi-au pierdut pecețile şi cu expirarea scutirii de bir pentru cei veniți din Transilvania[108].

O altă componentă importantă a reformei fiscale înfăptuită de Constantin Mavrocordat, care viza sporirea numărului de contribuabili, a fost restrângerea unor categorii de privilegiați fiscal, care vor fi dați „la bir cu țara". Primii vizați au fost *posluşnicii* (în slavonă *послушати = a asculta*), adică țăranii aflați sub „ascultarea" egumenilor ori boierilor şi care, în schimbul scutirii totale sau parțiale de dări, prestau acestora diferite servicii. Ca urmare a nemulțumirii posesorilor de posluşnici, domnul a fost nevoit să le facă o concesie prin acordarea de *scutelnici* (țărani scutiți de dări), al căror număr era totuși mai mic decât cel al posluşnicilor. Şi alte categorii de privilegiați au fost desființate ori cel puțin a fost diminuat numărul lor. Astfel s-a micşorat numărul *slujitorilor*, *spătăraşilor*, *agiaşilor*, *armăşeilor*, *aprozilor* ş. a. Cei suprimați au fost dați „la dare cu țara"[109]. Pe sătenii *sărtărei*, *vistieraşi*, *roşii*, *păhărnicei*, *postelnici*, *vizitii*, *comişei*, *spătărei* i-a dat „pe toți la dare cu țara"[110]. Reducând drastic numărul slujitorilor, domnul le acorda unele scutiri de dări pentru serviciile aduse. Nemulțumirile ori cererile unor dregători locali de suplimentare a numărului subalternilor lor necesari în acțiunile de urmărire ori percepere a dărilor, nu erau acceptate de domn[111].

Tot pentru a mări numărul contribuabililor, Constantin Mavrocordat a hotărât ca preoții şi diaconii fără biserici şi neştiutori de carte, al căror număr era destul de mare, să fie puşi la „bir cu țăranii". Pentru a-şi păstra statutul de privilegiați, unii au început să învețe carte la bătrânețe. Aflăm despre această măsură din „cărțile" trimise de puterea centrală „boierilor

[108] *Ibidem*, II, doc. 459, p. 190.

[109] *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 504.

[110] *Ibidem*; autorii au reprodus lista dată de banul Mihai Cantacuzino.

[111] N. Grigoraş, *op. cit.*,p. 141.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

zlotaşi din ţinuturi” la 5 octombrie 1742[112], prin care li se cerea să impună la bir pe „preoţii care nu ştiu carte” şi pe pretinşii călugări ce locuiau prin sate pentru a fi scutiţi de bir.

Boierii, mănăstirile şi clerul au beneficiat în continuare de scutiri. Pentru a neutraliza ostilitatea elitei politice faţă de schimbările aduse de reforme, ca şi pentru fixarea unui statut clar al diferitelor categorii sociale care să împiedice sustragerea de la obligaţiile fiscale, s-au constituit două categorii de boieri: cei de *treapta I* – de la *marele logofăt la treti logofăt* – şi *boierii mici, mazilii*. Prima categorie şi urmaşii lor (*neamurile*) beneficiau de scutirea totală de dări; cei din categoria a doua erau obligaţi la o dare personală, dar erau scutiţi de alte contribuţii[113]. De altfel, sumele care reprezentau „dajdia mazililor”, pe ţinuturi, au fost clar precizate la 18 ianuarie 1742[114]. Pentru clarificarea situaţiei, la 23 decembrie 1741, se trimit porunci către dregătorii din zece ţinuturi (inclusiv *Bacău*) cerându-le să-i înştiinţeze pe egumeni ca, la Bobotează, să se înfăţişeze la domnie cu toate documentele privitoare la averea mănăstirilor: „moşii, ţigani, vecini, bucate”. Iar până la Sfântul Vasile dregătorii îl vor înştiinţa pe domn „precum că li-au făcut ştire”[115].

Printre bisericile obişnuite care au beneficiat de anumite scutiri sau reduceri de dări a fost şi cea din Tg. Ocna. Această biserică avea în 1743 ca venit chiria anuală a caselor cămăraşilor, iar anual i se dădeau 7000 ocă de sare. La „vremea slujbelor vistieriei” obţinuse scutiri pentru 30 stupi sau mascuri de desetină, 30 oi goştină şi de vădrărit pentru 100 vedre de vin[116].

De asemenea, lucrătorii permanenţi şi personalul administrativ de la ocne „şavgăii Ocnii şi alte rufeturi ale Ocnii”, în număr destul de mare s-au bucurat de un regim privilegiat. Deoarece comercializarea sării aducea venituri importante, domnii fanarioţi au acordat mai multe privilegii tăietorilor de sare pentru a-i determina să sporească producţia. Astfel, la 31 octombrie 1741, se porunceşte *cămăraşilor de Ocnă* să angajeze „cară şi să

[112] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, III, doc. 1621, p. 400.

[113] *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 505.

[114] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 2056, p. 95.

[115] *Ibidem*, II, doc. 215, p. 133.

[116] *Uricariul*, II, p. 173-176. A se vedea şi N. Grigoraş, *Privilegiile fiscale în Moldova (1741-1821)*, I-II, în *AIIAI*, XIV, 1977, p. 192.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

trimită 3000 ocă de sare la beciul domnesc". Uneori, aceşti dregători îndeplineau şi obligaţii pe care domnul le avea în afara ţării. Astfel, aflăm de cererea expresă adresată de domn la 8 decembrie 1741 *clucerului Constantin Palade* care era la acea dată *cămăraş de Ocne* să dea „trimisului bisericii din Şcheii Braşovului" suma de bani („69 lei şi 2 potronici") ce a fost acordată ca „milă" din partea domniei[117]. Aceluiaşi dregător i se cere la 23 martie 1742 „să trimită să se aducă din Transilvania" 10 suliţe. După cum am prezentat mai sus, atribuţiile cămăraşilor erau şi cele leagate de primirea ori eliberarea celor trimişi să ispăşească diferite pedepse. Există numeroase exemple care se referă la scutirile acordate de domnie acestei categorii de lucrători. La 29 iunie 1747, aceştia erau scutiţi de bir şi de alte angării, trebuind să plătească doar „sfertul" lor. Tuturor li s-au scutit de văcărit 600 de vite şi 100 de cai, iar de desetină 200 de stupi şi mascuri. Ca goştină, urmau să plătească numai 6 bani de oaie, fiind scutiţi de camănă, bezmăn, branişte, cai de olac, podvezi , precum şi de celelalte angării[118]. Acest privilegiu le-a fost întărit la 20 decembrie 1749[119], la 17 septembrie 1753[120], în 1757[121] sau la 18 octombrie 1761, când întregul „rufet" al ocnei cuprindea 225 persoane, adică *şalgăi, lăturaşi, curteni, tărăbonţaşi* şi *vătăjei*[122].

Peste 5 ani, acelaşi rufet a obţinut un privilegiu în care se arăta că la „vremea agiutorinţei de iarnă" să se scutească cele 5 cârciumi ale şalgăilor, „iar la mucarer vara, oricâte crâşme ar fi avut", „nici să se scrie, nici să se supere". Şalgăii îmbolnăviţi în timpul muncii erau scutiţi de bir, „agiutorinţă" şi mucarer. După „hotărârea ponturilor" li s-au mai scutit câte două vite, dar pentru celelalte trebuiau să plătească ceva. Feciorii şalgăilor, neînsuraţi, care trăiau în casele părinteşti erau, de asemenea, scutiţi de bir, ajutorinţă şi mucarer, întrucât din rândul lor erau recrutaţi noi lucrători[123]. Acest privilegiu a fost confirmat la 5 februarie 1783[124], iar la 5 mai 1803, Alexandru

[117] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 246, p. 103.

[118] *Uricariul*, II, p. 158-159.

[119] *Ibidem*, p. 159-160.

[120] *Ibidem*, p. 160-161.

[121] *Ibidem*, p. 162-163.

[122] *Ibidem*, p. 164-166.

[123] *Ibidem*, p. 166-168.

[124] *Ibidem*, p. 168-171.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

Moruzi a eliberat şalgăilor, lăturaşilor, tărăbonţaşilor, curtenilor, vătăjeilor şi altor „oameni ai Ocnii", o „carte deschisă" în care se prevedea ca de acum înainte să plătească numai câte „30 parale havaet de un pecetluit"[125]. Din datele oferite de raportul consului francez de la Iaşi, la 30 noiembrie 1807, rezultă că veniturile salinelor au fost în 1709 de 10.000 piaştri, iar în 1770 de 29.000 piaştri, ceea ce înseamnă o creştere a forţei de muncă, dar şi a importanţei târgului.

Un statut special aveau şi *străinii*. După ce locuitorilor autohtoni – în urma efectuării recensământului – le-au fost fixate dările şi cuantumul lor, Constantin Mavrocordat a stabilit ca străinii să nu plătească nici o dare timp de şase luni, după care urmau să plătească şi ei 105 parale „căsarii şi holteii" cei „de vârstă, cu mustăţi"[126]. Fiind informat că până în primăvara anului 1742 mulţi „streini, din alte părţi" care au fost locuitori ai ţării au plecat din diferite motive, domnia a hotărât ca, dacă aceştia s-ar întoarce, să aibă „odihnă" o perioadă de timp, după care urmau să plătească, în patru sferturi anuale, birul obişnuit în valoare de 105 parale pentru „casnici"; holteii cu părinţi, câte 55 parale, dar „numai cei ce vor fi de vârstă, cu musteţe, aceia vor da, iar copilandri, cei care n-au musteţi, aceia nu vor da nemică, nici să vor număra"[127]. În ţinutul Bacău, cei mai mulţi străini veneau din Transilvania. Pentru a încuraja rămânerea lor în zonă, domnul le acordă privilegii. La 1 noiembrie 1741, o „carte" domnească se adresează *zlotaşilor din Bacău* în legătură cu scutirea de bir a oamenilor veniţi din Transilvania şi despre regimul fiscal al „altora, asemenea lor", pe care îi vor mai găsi prin sate[128]. Cîtevea zile mai târziu, la 19 mai 1741 sunt trimise „cărţi" către *ispravnicii de* Suceava, Neamţ şi *Bacău* prin care li se cere să întocmească „liste de oamenii veniţi din Transilvania" pe care „să-i dea în seama vorniceilor satelor"[129]. În schimb, cei stabiliţi de mai mult timp în ţară trebuiau să-şi îndeplinească obligaţiile fiscale ca toţi ceilalţi contribubili. Este şi cazul „ungurilor" care

[125] N. Grigoraş, *Instituţiile feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1971, p. 199.

[126] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1980, p. 71.

[127] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, p. 105-106. A se vedea şi N. Grigoraş, *op. cit.*, 1976, p. 139.

[128] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1915, p. 58.

[129] *Ibidem*, rez. doc. 1972, p. 70.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

locuiau de 10 ani pe moşia Călugăra din ţinutul Bacău. Domnul cere conducătorului ţinutului, *ispravnicul Radu Racoviţă* (paharnic), să vegheze personal ca aceşti locuitori „să se cisluiască cu satul”[130].

Printre străinii stabiliţi în ţinutul Bacău (ca de altfel şi în alte ţinuturi) erau şi meşteşugari ori negustori, care, de asemenea, se bucurau de privilegii fiscale (chiar înainte de reformele de la jumătatea secolului al XVIII-lea). Faptul se datorează în primul rând veniturilor pe care aceştia le puteau aduce ţării. Astfel, la 20 mai 1740, Grigore Ghica scuteşte de dări 12 sticlari veniţi din „Ţara Ungurească” şi stabiliţi în satul Călugăra din ţinutul Bacău[131]. Aceloraşi meşteşugari, printr-o „carte domnească” emisă la 11 aprilie 1741, li se permite să ia „lemn din păduri pentru meseria lor” şi să fie scutiţi de dări[132]. La 10 noiembrie 1741, Constantin Mavrocordat le întăreşte acestor sticlari privilegiile obţinute anterior şi le cere în schimb să dea domniei „sticlă de geamuri şi carafe”[133].

Preoţii catolici s-au bucurat, la rândul lor, de unele privilegii fiscale, dar mai reduse decât ale preoţilor ortodocşi. Astfel de privilegii existau înainte de domnia lui Constantin Mavrocordat, acordate, de exemplu, de către Grigore Ghica, la 1 decembrie 1736, preoţilor catolici din Săbăoani, Grozeşti şi Faraoani (ţinutul Bacău)[134]. Tuturor preoţilor catolici din ţară care aveau în serviciul bisericii cîte o slugă ori un dascăl străin, în ianuarie 1777 li s-au acordat scutiri de toate dările[135].

„Panţirii”, adică cei însărcinaţi cu paza la hotare, erau o altă categorie de slujbaşi scutiţi de dări. Aceştia erau conduşi de un *căpitan* şi existau şi în ţinutul Bacău, care era un ţinut de graniţă. La 17 octombrie 1741, comisul Iordache Haviiar a fost numit *căpitan la Trotuş* asupra „panţurilor din Grozeşti”[136] şi care trebuia „să poarte grijă după obicei şi nimic de la dânşii să nu ia”. Dar, ca urmare a reducerii la minimum a forţelor militare ale ţării în

[130] *Ibidem*, rez. doc. 1971, p. 69.

[131] *Ibidem*, rez. doc. 1422, p. 28.

[132] *Ibidem*, rez. doc. 1423, p. 30.

[133] *Ibidem*, rez. doc. 1948, p. 65.

[134] *Ibidem*, rez. doc. 1440, p. 21.

[135] *Uricariul*, VII, Iaşi, 1886, p. 425-426.

[136] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 166, p. 77.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

epoca fanariotă[137], paza la hotare va fi încredinţată locuitorilor din satele „de margine". Mobilizarea acestora era făcută de *vătămanii satelor* care primeau „porunci" în acest sens direct de la domnie. Astfel, la 13 iunie 1742 s-au scris „cinci cărţi" care au fost trimise „pe la vătămani" şi „la toţi oamenii de pe la potici" pentru paza drumurilor la hotare. Menţionăm faptul că toate vizează sate din *ţinutul Bacău*, ceea ce arată importanţa jucată de acest ţinut de graniţă în cadrul statului Moldova. Prima din aceste „cărţi" este adresată sătenilor din Comăneşti[138] cărora li se cere „să păzească plaiul şi poteca" mai ales împotriva tâlharilor şi „să nu treacă nimeni fără poruncă". În special că „acum lipseau panţirii" care au avut „plaiul în sama lor" şi tocmai de aceea „au rămas paza plaiului iar în sama voastră". Vor trebui să supravegheze ca nimeni „să nu treacă pe potica voastră" fără „poronca noastră" şi „făr de ştire ispravnicului".

O altă „carte" este trimisă „locuitorilor de la Ocnă"[139] (Tg. Ocna), tot pentru „paza plaiului", ca şi celor de la Comăneşti. O a treia „poruncă" este adresată în acelaşi sens „vătămanului şi locuitorilor din Caşin", cerându-le şi acestora să se mobilizeze pentru „paza plaiului" în zona lor[140]. În aceeaşi zi se adresează domnul şi „vătămanului şi locuitorilor din Grozăşti" cerându-le şi acestora să asigure „paza plaiului" şi „poteca lor"[141]. Ultima „carte" este adresată „vătămanului şi oamenilor din Dărmăneşti" tot pentru „paza plaiului" şi „poteca lor", aşa cum „le-au păzit şi mai înainte"[142].

Din cele prezentate mai sus observăm că însuşi domnul reformator, Constantin Mavrocordat, aloca cel mai mult timp problemelor fiscale. Acesta redacta instrucţiuni şi supraveghea întregul aparat administrativ din ţinuturi şi oraşe, unde îşi desfăşurau activitatea *ispravnici*, *nemeşi*, *cămănari*, *bezmănari*, *mortasipi*, *folari*, *bourari*, *vistieri* (probabil delegaţi speciali ai

---

[137] *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 205; autorii consideră că această măsură se încadrează unei orientări mai vechi, determinate de dorinţa Porţii de a elimina factorii de risc reprezentaţi de oştile Ţărilor Române, ai căror domni puteau deveni „haini".

[138] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 608, p. 235-236.

[139] *Ibidem*, doc. 609, p. 236.

[140] *Ibidem*, doc. 610.

[141] *Ibidem*, doc. 611, p. 237.

[142] *Ibidem*, doc. 612.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

vistieriei), *cămăraşi de Ocnă*, *vornici de oraşe*[143]. Sarcinile fiscale cele mai importante le aveau *zlotaşii,* controlați permanent de domn. Înainte de terminarea trimestrului („sfertului"), zlotaşii primeau instrucțiuni despre sumele pe care urmau să le trimită la vistierie. Odată cu terminarea încasărilor, zlotaşii trebuiau să trimită la vistierie restul de bani şi „tabla"[144], după care li se trimitea alta pentru sfertul următor. Zlotaşii erau obligați să împartă „pecețile" şi tot ei trebuiau să şteargă din registre şi să ia pecețile celor care decedaseră. Țineau evidența străinilor, ori a celor scutiți, trebuiau să trimită domniei informații despre „starea locuitorilor" şi despre „aplicarea aşezării birului"[145]. Zlotaşii nu trebuiau să aştepte încasarea întregii sume din ținut, ci „rânduri, rânduri", adică pe măsură ce încasau o sumă trebuiau să o trimită la vistierie.

Din documentele emise de Constantin Mavrocordat în cea de-a doua sa domnie în Moldova, aflăm despre existența *zapciilor*, considerați un fel de inspectori fiscali[146], slujitori de încredere ai domnului, dar de temut pentru locuitori, trimişi la ținuturi pe lângă zlotaşi. Din documentul din 15 noiembrie 1741[147] aflăm că „se trimit zapcii la boierii zlotaşi" din zece ținuturi. Pentru a grăbi trimiterea banilor adunați şi pentru a comunica numărul oamenilor impuşi la bir. Se pare că zapcii nu se trimiteau permanent pe lângă zlotaşi, ci numai atunci când se dădeau instrucțiuni noi referitoare la cuantumul dărilor şi grăbirea încasării lor[148].

Pentru a face față unor nevoi urgente, domnul a fost nevoit să trimită, pentru încasarea unor dări, chiar *copii de casă*. La 14 noiembrie 1741[149] aflăm despre „volnicia" dată unui „copil de casă" să ia „sfertul vămii de la vameşii din Comăneşti", ținutul Bacău. Potrivit instrucțiunilor date de Constantin Mavrocordat, şi ispravnicii ar fi trebuit să se implice activ în încasarea dărilor. Dar interesul lor în acest domeniu era scăzut, din mai multe motive: erau

---

[143] Pentru detalii, a se vedea N. Grigoraş, *Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat*, p. 132 şi urm.

[144] *Ibidem*, p. 145, nota 125.

[145] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1917, p. 59.

[146] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 146.

[147] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1965, p. 68.

[148] N. Grigoraş, *op. cit.*

[149] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, doc. 226, p. 67.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

aglomerați cu sarcini administrative şi judecătoreşti, nu primeau nimic din răsuri şi nici nu-şi puteau crea venituri pe seama contribuabililor[150]. Aşa se explică de ce domnul trimetea la ținuturi, pe lângă zlotaşi şi zapcii, şi alți dregători, numiți în documente *oameni domneşti*. Astfel, la 15 mai 1741, aflăm că se trimite „om domnesc" (*gospod*) pentru ca „să împlinească banii" de la *desetnicii* care au luat această dare pe stupii bisericilor catolice de la Suceava şi *de la Bacău*[151]. De asemenea, „copii de casă" erau trimişi şi pentru a-l informa pe domn despre ispravnicii care nu se implicau în activitatea fiscală, obligându-i chiar să plătească „ciubote" între 20 şi 30 de lei[152]. Sarcini fiscale deosebite aveau şi vorniceii satelor.

Cei care nu-şi îndeplineau sarcinile după instrucțiunile date de domn erau amendați, trimişi „în butuci" la Iaşi, li se confiscau bunurile ori erau închişi „la Ocnă", după cum am arătat mai sus.

Alături de aceşti dregători locali, în ținuturi mai activa şi un număr de *gorştinari*, *desetnici*, *pogonari*, *vădrari*, *ciohodari*[153]. Activitatea lor era urmărită îndeaproape de domn. La 15 octombrie 1741, domnul se adresează direct „gorştinarilor de la ținuturi", cerându-le să încaseze această dare[154]. Dregătorii de ținut trebuiau să supravegheze ca locuitorii să nu se strămute din satele lor, deoarece, potrivit „ponturilor", nimeni nu avea voie să plece din locul unde „l-au apucat banii steagului"[155].

Încercările lui Constantin Mavrocordat de a uşura sarcinile fiscale ale contribuabililor, prin desființarea unor dări ori prin înlăturarea abuzurilor şi corupției dregătorilor, nu vor fi aplicate de toți domnii care i-au urmat. În vreme ce unii, preocupați doar de estorcarea fiscală a locuitorilor, au adus haos şi instabilitate în cadrul instituțiilor statului, alții au încercat să continue, măcar parțial, reformele lui Constantin Mavrocordat. În prima categorie se încadrează chiar fratele domnului reformator, Ioan Mavrocordat (1743-1747) care, lacom de bani, a reintrodus văcăritul şi l-a ridicat „cu prisosință". Cronicarii au arătat că acest domn, deşi a sporit toate dările, tot

[150] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 149.

[151] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 224, p. 95.

[152] N. Grigoraş, *op. cit.*

[153] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, rez. doc. 1969, p. 69.

[154] *Ibidem*, rez. doc. 1824, p. 42.

[155] *Ibidem*, rez. doc. 2478, p. 168.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

nu a putut să-şi plătească datoriile, deoarece „căuta mai mult zefurile cu mese mari... şi noaptea umbla prin târguri cu veselii şi cu jocuri”[156]. Subalternii săi, boieri-dregători, i-au urmat în cea mai mare parte exemplul şi „făceau ce le era voia lor” şi „de atunce au făcut bani toţi boierii”[157]. Unii boieri, nemulţumiţi de privilegiile acordate de domn, au fugit în Polonia. Pentru a nu avea probleme, domnul le-a promis şi acestora „lefi şi scutelnici”[158]. Şi s-a ţinut de cuvânt, deşi nu se prea obişnuia din partea domnilor din acea vreme.

Succesorul lui Ioan Mavrocordat, Grigore al II-lea Matei Ghica, care a domnit doar 11 luni (mai 1747-aprilie1748) având şi el datorii mari şi „mulţi mâncători pe la porţile turceşti”, a mărit numărul dărilor, iar peceţile le-a „împărţit pe stări, după puterea omului”[159]. Astfel, se anula sistemul dării unice.

Nu doar urmaşii lui Constantin Mavrocordat, ci chiar el însuşi, atunci când a revenit pe tronul Moldovei (aprilie 1748-iulie 1749), a renunţat la unele din reformele sale, sporind valoarea birului, încât „tot norodul îl blestema”[160].

Constantin Racoviţă (august 1749-iulie 1753), care i-a urmat la tron, motivând că are multe datorii şi cheltuieli, a mărit dările. Astfel a încasat sferturile „îndoite” şi, de asemenea, a impus „cuniţa de vară”(dare care fusese desfiinţată). Apoi a arendat ocnele, vămile şi mortasipiile[161]. Acest fapt a stârnit nemulţumiri în rândul locuitorilor Moldovei. Acestea s-au datorat şi abuzurilor caimacamului Iordache Stavarachi, care a ţinut locul domnului până la venirea sa în ţară şi care încasase vădrărit, desetină şi gorştina

---

156 Ioan Canta, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la a doua până la a patra domnie a lui Constantin vodă Mavrocordat (1741-1768)*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei*, ediţia a II-a, tom III, Bucureşti, 1874, p. 185.

157 Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *Cronici moldoveneşti. Letopiseţul Ţării Moldovei de la domnia întîi şi pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1733-1774). Letopiseţul Ţării Moldovii de la a doua şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1741-1769)*, ediţie critică de A. Ilieş şi I. Zmeu, Bucureşti, 1987, p. 205-206.

158 *Ibidem*, p. 206.

159 Enache Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 212.

160 Ioan Canta, *op. cit.*

161 N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 159.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

întreită[162]. Nemulțumiri au izbucnit şi între boierii favoriți ai domnului şi boierii „de țară", care susțineau că cei dintâi vor „să-i desbrace"[163]. Pentru a evita alte tulburări din partea acestora, domnul le va acorda unele privilegii.

Matei Ghica (1753-1756) şi Constantin Racoviță (1756-1757) în noua sa domnie, au mers pe urmele înaintaşilor, strângând şi ei „mulțime de averi" ca urmare a numărului mare de dări, care „agiunsăsă a să călca una pe alta"[164]. Cel mai des se succedau pe tronul celor două Principate membrii familiilor Racoviță şi Ghica. Durata relativ scurtă a domniilor era, poate, un motiv pentru ca populația să mai uite de abuzurile ori exploatarea fiscală practicate. Din păcate, aceste practici se reluau sub fiecare domnie. Astfel, în timpul lui Ioan Teodor Calimachi, care a venit pe tron după ce Moldova fusese crunt jefuită de tătari, în toamna anului 1758, nimeni nu vroia să fie mare vistier, fiindcă țara era „stricată". Atunci a venit Stavarachi capuchehaia, care-l împrumutase pe domn cu bani pentru cumpărarea tronului şi a luat „toate trebile în mâna lui"[165]. Acesta a devenit vechil al vistieriei, a reorganizat isprăvniciile şi, cu ajutorul zapciilor, a început să adune ce se mai putea de la contribuabili şi chiar a impus la dări pe privilegiați[166]. A fost alungat din țară printr-o răscoală de care n-au fost străini nici boierii.

O oarecare ordine şi stabilitate a încercat să introducă Grigore al III-lea Ghica (1764-1769). Acesta a cerut ispravnicilor nou numiți să-i protejeze pe țărani, să-i apere de abuzuri și să nu-i năpăstuiască[167]. A menținut darea pe sferturi, dar a poruncit să se ceară chitanțe pentru orice încasări, plăți sau cheltuieli. A încercat să țină o evidență riguroasă a veniturilor şi cheltuielilor țării. Acest domn a cerut reprezentanților săi din ținutul Bacău să rezolve pricina unor locuitori din „Clija de Jos"[168].

Războiul ruso-austro-turc din 1769-1774 a adus mari pagube Principatelor, la care s-a adăugat și o epidemie de ciumă. Pământurile au fost pustiite, jefuite şi arse în asemenea măsură, încât, prin articolul XVI al păcii

[162] *Ibidem*, p. 160.

[163] Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *op. cit.*, p. 219-220.

[164] N. Grigoraş, *op. cit.*

[165] Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 234-236.

[166] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 161.

[167] *Ibidem*.

[168] *Uricariul*, XXI, p. 206.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

de la Kuciuc-Kainardji, s-a hotărât ca Moldova şi Ţara Românească să fie scutite, timp de doi ani, de plata haraciului şi alte cheltuieli de război. Războaiele purtate pe teritoriul Moldovei au îngreunat şi mai mult situaţia contribuabililor. După semnarea păcii de la Iaşi (9 ianuarie 1792), în timpul lui Alexandru Moruzi, sultanul, informat de situaţia grea a ţării şi de emigrarea în masă a locuitorilor, a iertat ţara de restul tributului. De asemenea, a hotărât ca orice dregător turc, chiar vizirul, dacă ar fi intrat în Moldova ar fi trebuit să-şi plătească întreţinerea şi deplasarea din bani proprii[169]. S-a hotărât ca locuitorii să nu fie „încărcaţi" de către agenţii fiscului. În realitate, domnii au continuat să încaseze de la locuitori cât puteau de mult.

În circulara din 29 decembrie 1794[170] au fost stabilite îndatoririle ispravnicilor faţă de locuitorii din mediul rural, indiferent de categoria din care făceau parte. Cele „şapte ponturi" cuprinse în acest document se referă şi la „privegherea" ca relaţiile dintre proprietarii de moşii şi ţăranii dependenţi să nu depăşească limitele obligaţiilor reciproce, stabilite prin legiuirile în vigoare[171]. Deşi prin aceste „ponturi gospod" se lărgeau atribuţiile ispravnicilor, aceştia nu erau investiţi cu puteri care să-i constrângă pe recalcitranţi, care proveneau în cele mai multe cazuri din rândurile categoriilor privilegiate[172].

O a doua circulară, din 18 martie 1795, avea un caracter mai general; reproducea câteva din instrucţiunile date de Constantin Mavrocordat, dar avea şi multe indicaţii noi din domeniul administrativ ori juridic[173]. Ca şi în vremea lui Constantin Mavrocordat, se cerea ispravnicilor să fie la dispoziţia locuitorilor care-i solicitau, indicându-le „să se lipsească şi de vremea obicinuită a mâncării şi a somnului, ca nicidecum să nu steie săracii locuitori aşteptând"[174]. Se cerea, de asemenea, înlăturarea namesnicilor. Ispravnicii vor trebui să „rânduiască" zapcii cu „izvod iscălit" şi care să fie „oameni cu

[169] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 163.

[170] *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, publicate de V. Mihordea, Bucureşti, 1966, p. 602-604.

[171] *Ibidem*.

[172] A. Macovei, *op. cit.*, p. 371.

[173] *Ibidem*.

[174] *Uricariul*, IV, Iaşi, 1857, p. 56-58.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

înțelegere" pentru strângerea birului sau pentru îndeplinirea poruncilor domneşti. Toți dregătorii de la ținuturi trebuiau să-şi îndeplinească corect sarcinile şi să nu supere „cât de puțin pe locuitori cu niscaiva ceriri spre a lor interes" căci „cu gre urgie se va pedepsi spre pilda şi altora". Pentru dregători se mențineau vechile pedepse amintite şi în prima jumătate al secolului al XVIII-lea „cu ulița şi cu ocna". Ispravnicii şi subalternii lor erau obligați să țină seama de „starea şi putința fieştecăruia sat". Ca şi până atunci, pentru orice „împlinire", ispravnicii trebuiau să trimită „tăblița iscălită la vistierie"[175]. De asemenea, s-a hotărât desființarea căpitanilor de mazili, fiindcă „nu sunt pentru altă treabă ce numai jăcuiesc pe mazili şi ruptaşi". Evidența ruptaşilor urma să fie ținută de ispravnicul însuşi[176].

Măsuri deosebite au fost luate şi pentru a diminua „risipirea" satelor. Dregătorii ținuturilor, împreună cu vorniceii şi alți „oameni de seamă" ai satelor, erau obligați să supravegheze permanent şi să semnaleze, în cel mai scurt timp, orice încercare de părăsire a satului. Pentru identificarea fugarilor, au fost introduse „răvaşele de drum", obligatorii pentru cei care se deplasau în alte ținuturi. Acestea erau date fie de stăpânul moşiei, fie de vornicel[177]. Aceeaşi circulară avea şi prevederi care priveau înlăturarea abuzurilor dregătorilor obişnuiți să ia gloabe ori să pretindă clăci în mod ilegal. Fiecare ispravnic era obligat să țină trei condici, în care să fie consemnate pricinile judecate, „rânduielile ce vor face în ținut" şi corespondența cu domnul şi vistieria[178].

Şi Alexandru Moruzi, în a doua sa domnie (1802-1804), a încercat o reformă a sistemului fiscal al țării, pe care o va aplica la 1804. La început a cerut boierilor să-i întocmească un raport asupra organizării fiscale. La 16 noiembrie 1802 aceştia i-au înaintat o anafora, intitulată *Pentru aşezarea birului țării*, care, după opinia lor, urma să fie fixat „după starea țării". Ei au propus ca suma totală a dărilor ce ar fi urmat să fie încasată de la țărani, orăşeni şi ceilalți locuitori „impuşi" să se ridice la 3500 pungi, în afară de „banii răsurilor", din care urmau să se plătească lefurile. De asemenea, boierii au mai propus să nu se pretindă locuitorilor alte sume de bani ce se încasau

[175] *Ibidem*.

[176] *Ibidem*.

[177] *Ibidem*, p. 62-69.

[178] A. Macovei, *op. cit.*, p. 372.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

sub diferite denumiri, ca „grajdu domnesc, pentru untul împărătesc, pentru a vistieriei cheltuieli”, precum şi pentru alte „multe asemenea numiri izvodite din nou, în toată vremea, spre împilarea nărodului”[179].

Din cele prezentate mai sus nu trebuie să deducem faptul că abuzurile ori corupţia nu mai existau. Dimpotrivă, plângerile şi jalbele celor nedreptăţiţi continuau să fie adresate domnului care, în 1803 îi admonesta pe ispravnicii care nu se supuneau „datoriei dregătoriei” ce li s-a încredinţat, adică nu împărţeau dreptatea cum trebuie locuitorilor din ţinuturile pe care le conduceau şi care veneau la Divan pentru o pricină oricât de mică. Este şi cazul câtorva răzeşi de pe moşiile „Capota, Clija de Jos şi Clija de Sus” ţinutul Bacău care se judecau în 1804 cu neamul Bârzăceştilor „şi alţii ai lor”[180].

Urmărind înlăturarea corupţiei şi a traficului de influenţă, în ianuarie 1805, puterea centrală a hotărât ca vameşii să fie numiţi direct de Vistierie, iar leafa ispravnicilor să fie majorată „pentru ca nu cumva neîndestularea lefii să-i silească a se abate după vreme iarăşi la acel urât câştig” pe seama „săracilor lăcuitori”[181]. În acelaşi an, la 10 iulie, Alexandru Moruzi se adresa direct *ispravnicilor ţinutului Bacău, Iordache Rămădan biv vel spătar* şi *Constantin Cantacuzino biv vel ban*, înştiinţându-i că Neculai Roset biv vel logofăt a intrat în posesia moşiei Faraoani din ţinutul pe care-l conduceau, moşie cumpărată de la „Clirosul din Bucovina”. Înaltul Divan punea astfel capăt unei îndelungi dispute, iar locuitorii din acest sat, sub supravegherea celor doi ispravnici, trebuiau să-şi îndeplinească obligaţiile faţă de noul stăpân[182]. Ca o evidenţiere a corupţiei şi a favoritismului este şi modul părtinitor în care, la 21 martie 1805, stolnicul Ion Vârnav a încercat o reglementare în disputa legată de moşiile „Capota, Clija de Jos şi Clija de Sus”, amintită mai sus. În urma cercetării acestei cauze, vornicul de poartă Dumitrache Avram a trimis, la 10 iunie 1814, un raport către *isprăvnicia de Bacău* arătând că „după cartea de blăstăm şi cercetarea făcută” se dovedeşte că stolnicul Ion Vârnav „s-a înşelat” la „hotărâtul” moşiei Clija de Jos[183]. Cauza va fi judecată ulterior de *ispravnicii ţinutului Bacău, Iordache Ghica şi Atanasie,* dar hotărârea luată nu

[179] *Uricariul*, I, p. 7-10.

[180] *Ibidem*, XXI, p. 207.

[181] *Ibidem*, I, p. 203-206.

[182] *Ibidem*, XXI, p. 230-231.

[183] *Ibidem*, p. 207.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

i-a mulțumit pe „ungurii" din Clija de Jos. Ca urmare, conducătorii ținutului au fixat data de 25 mai ca „zi de soroc", când părțile implicate trebuiau „să vie la Divan să să judece"[184]. La 15 martie 1806, spătarul Ştefan Roset a primit „poruncă" să cerceteze „pe teren", cu toți răzeşii şi să facă şi hartă[185]. În fine, hotărârea definitivă a fost luată la, 23 aprilie 1816, cu martori, când s-a fixat şi hotarul acestor moşii[186].

În ceea ce priveşte târgurile Moldovei, acestea au fost lipsite în epoca fanariotă de autonomie şi inițiativă. Pentru că o mare parte a banilor necesari nevoilor erau adunați din târguri, interesul domniei a fost să le supravegheze îndeaproape prin funcționarii săi. În plină epocă fanariotă se constată faptul că şoltuzii şi pârgarii, ca aleşi ai târgoveților, şi-au diminuat mult activitatea. De exemplu, la 1 februarie 1741, *şoltuzul Bucur din Bacău* semna un zapis doar ca martor[187]. Acestor dregători aleşi li se vor suprapune *vornicii* ori *pârcălabii de târg*; erau numiți de puterea centrală, lucrau sub ordinele acesteia şi îi reprezenta interesele. La 21 octombrie 1741, domnul se adresează *pârcălabilor de Bacău* cerându-le să cerceteze o pricină legată de „un pogon de păpuşoi" stricat de vite în Valea Seacă[188].

În târguri erau un număr mare de slujbaşi care, ca în trecut, se ocupau în primul rând de strângerea impozitelor. Printre aceştia se numărau în continuare *vameşii* care, cu vechiul lor exces de zel, adunau vama. Alți funcționari erau *zlotaşii*, care adunau aşa numiții „bani ai peceților". Cei care adunau taxele pe băuturile vândute în târguri erau numiți *cămănari* şi ascultau de un „vel cămănarius"[189]. Funcționarii care măsurau capacitatea vaselor cu băutură aduse în târguri de negustori se numeau *cotari*[190]. Pentru a evita abuzurile, în 1785 şi 1795, le-au fost fixate taxe *Zapciii*, care-i supravegheau pe zlotaşi, strângeau şi ei banii „agiutorinții" de la străinii veniți

[184] *Ibidem*, p. 208.

[185] *Ibidem*.

[186] *Ibidem*, p. 208-209.

[187] *Ibidem*, XV, 1889, p. 315.

[188] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, I, doc. 154, p. 48.

[189] N. Grigoraş, *Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuțiile lor până la Regulamentul Organic*, Iaşi, 1942, p. 35.

[190] *Ibidem*, p. 62.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

cu poşta, de la negustorii străini, de la funcţionarii poştei etc[191]. Alţi funcţionari fiscali mai erau *taleraşii*, *gălbenaşii*, *ortaşii*, *globnicii*, *deşugubinarii*, *olăcarii*, *podvodarii* şi *alţi dăbilari*[192], *cămăraşul de lumini*[193]etc.

Fanarioţii au creat o nouă instituţie urbană, numită *epitropia de târg*, care a înlocuit vechea administraţie reprezentată de şoltuz şi pârgari. *Epitropii*, în număr de patru, erau aleşii târgoveţilor şi aveau ca sarcină principală „purtarea de grijă a târgului întru toate"[194]. Aceştia se aflau sub ascultarea directă a ispravnicilor şi erau obligaţi să dea „ţidule" fiecărui locuitor nou, să măsoare şi să împartă negustorilor loc în „uliţi" şi în „medeanuri", pentru a nu se îngrămădi unii în alţii[195]. În grija unui epitrop se afla şi aşa zisa „cutie a milelor", în care se adunau banii pentru cei nevoiaşi.

Locuitorii târgurilor pretindeau din ce în ce mai mult ca toate hotărârile care-i priveau să fie aprobate şi de ei. În acest sens, menţionăm jalba locuitorilor târgului Bacău adresată lui Ioniţă Sandu Sturza, la 23 iulie 1823. Târgoveţii se plângeau că prevederile cu privire la veniturile pentru cutia târgului din martie 1823 nu au fost stabilite cu „ştirea şi obşteasca învoire a târgoveţilor"[196]. O sarcină importantă a epitropilor de târg a fost şi aceea de a răscumpăra moşiile târgurilor dăruite de domni la diferiţi boieri ori mănăstiri. Astfel, la 3 august 1742, locuitorii din Bacău cereau domnului să oprească pe unii târgoveţi să vândă „la străini din locul târgului"[197]. Domnul cere rezolvarea acestei pricini autorităţilor locale, *ispravnicului Radu Racoviţă* şi evident, *epitropilor târgului*. Epitropiile de târguri au fost menţinute, cu unele modificări, şi în epoca Regulamentului Organic.

O atenţie deosebită s-a acordat, în perioada care a debutat cu reformele lui Constantin Mavrocordat, şi dezvoltării învăţământului, atât religios, cât şi laic. Pregătirea teologică a preoţilor a început efectiv în 1742, prin

191 *Ibidem.*

192 *Ibidem*, p. 61.

193 D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87.

194 N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 74.

195 *Ibidem*, p. 74-75.

196 *Uricariul*, XI, Iaşi, 1889, p. 47-49.

197 *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II, doc. 814, p. 291.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

aşa-numitele „ponturi religioase” ale lui Constantin Mavrocordat[198]. Un rol important în realizarea acestui obiectiv l-a avut mitropolitul Iacob Putneanul. Dar, în special târgoveţii erau interesaţi şi de dezvoltarea învăţământului laic. Prin hrisovul din 23 iulie 1823, aflăm că „obştea târgoveţilor bin Bacău” cerea lui Ioniţă Sandu Sturza ca tot prisosul veniturilor oraşului să fie destinat întreţinerii în şcoală, gratuit, a copiilor târgoveţilor, „pentru ca să se nlesnească n acest chip, şi cei mai săraci ntru câştigarea de nvăţătură”[199]. Domnul a găsit corectă cererea boierilor care propuneau să crească suma plătită de mănăstiri pentru şcoli la 25.000 lei anual. De asemenea, a hotărât ca tuturor tinerilor care au avut rezultate bune, după cinci ani de studii să li se dea certificate şi să fie numiţi funcţionari în cancelariile domneşti[200].

Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, activitatea dregătorilor locali devine tot mai intensă şi tot mai dinamică, pregătind drumul spre modernizare al societăţii româneşti. Astfel, prin toate aceste reforme se întrezăreau zorii epocii moderne.

CONSTANTIN MAVROCORDAT'S REFORMS, THE BEGINNING OF MODERN ADMINISTRATION IN MOLDAVIA. CASE STUDY: THE COUNTY OF BACĂU[*]
(Abstract)

During the 5th decade of the 18th century, the Principality of Moldavia as well as the Principality of Wallachia were governed by Turkish-Phanariot elements. Except for the tribute payment and numerous gifts for the Turkish dignitaries, the Phanariots were preoccupied to get richer and richer. It caused an excessive taxation, the venality of functions, and generalized corruption. In this context, Constantin Mavrocordat was the first Phanariot ruler tempted to remediate this situation and make the State function more efficiently. He reorganized the tax system, but without any results, he reorganized the justice and the administration in order to directly

[198] *Uricariul. Hrisoave, firmane şi alte acte ale Moldovei din suta a XIV-a până la a XIX-a*, partea a III-a, Iaşi, 1892, p. 8-15.

[199] *Ibidem*, VI, Iaşi, 1875, p. 478.

[200] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 86-87.

[*]Rezumat tradus de Simona Postolache.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

control the local high dignitaries. The heads of administration ruling the county of Bacău, together with their subordinates, received a lot of instructions as well as admonitions from the central administration concerning their activity.

According to historical sources, there was a rich activity at the level of the administrative quarters of Bacău, at the level of shires, towns and villages within the county. Nevertheless, corruption was barely diminished after introducing the wage system at the level of the high dignitaries. Despite all their limits, Constantin Mavrocordat's reforms mark, at the level of both the State of Moldavia and the county of Bacău, the beginning of modernization, transparence and efficiency in recruiting and the activity of the high dignitaries.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro